

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Sveučilišni preddiplomski studij Ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

Luka Rašić

**UTJECAJ SCHOPENHAUEROVE FILOZOFIJE NA ODGOJNI
PESIMIZAM**

ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Filozofija odgoja i obrazovanja
Mentor: doc. dr. sc. Kelam Ivica
Student: Luka Rašić

Osijek, 2019.

SAŽETAK

U ovom radu dan je svojevrsan prikaz promišljanja odgoja i obrazovanja dvojice glasovitih filozofa zapadnoeuropske kulture, Arthura Schopenhauera i Friedricha Nietzschea. Ono što povezuje njihovu filozofiju odgoja i obrazovanja jest težnja za što potpunijim oblikovanjem čovjeka.

Nietzsche je veliki pristalica Schopenhauerova shvaćanja filozofije kao filozofije života. No, dok je Schopenhauer ostao zatočen u svijetu pesimizma, Nietzsche je pesimističku viziju svijeta prevladao likom kreativnog umjetnika koji stalno pokreće život, uživajući u vlastitoj umjetnosti življenja. Ono što im je zajedničko, to je ekstremni individualizam – shvaćanje filozofije kao oslobađanje unutarnjega života.

Arthur Schopenhauer pojmio je čovjeka kao biće volje koje podliježe zakonitostima prirode i nižih razina čovječnosti, volji i strastima. Friedrich Nietzsche pojmio ga je kao biće volje k moći, naglasivši moć onog nagonskog i iracionalnog. Dok je Schopenhauer dao pesimističku viziju čovjeka u vlasti neutažive volje za život, Nietzsche je dao nihilističku sliku svijeta, rušenje starih vrijednosti i njihovo dotrajanje. Nihilist je, po Nietzscheovu mišljenju, netko kojemu se sve pojavljuje kao besmisleno i uzaludno.

Arthur Schopenhauer izvršio je važan utjecaj, ne samo na Friedricha Nietzschea, već i na neke druge velikane svoga doba, no oni većinom nisu podupirali njegovu filozofiju u cjelini. Razumijevanje svijeta na Schopenhauerov način zaživjelo je, u pravom smislu riječi, tek krajem 19. stoljeća i kasnije, upravo zahvaljujući Friedrichu Nietzscheu. To je bilo doba u kojem su se društvene znanosti konačno počele razvijati odvojeno, ali su jedna drugu nadopunjavale. Zbog njihova međudjelovanja bilo je i moguće da Schopenhauer, a preko njega i Nietzsche, imaju tako velik utjecaj na europski duhovni život.

Ključne riječi: filozofija, odgajatelj, osloboditelj, država, individualizam

SUMMARY

This paper gives a particular overview of reflections on education by two renowned philosophers of West European culture, Arthur Schopenhauer and Friedrich Nietzsche. What links their philosophy of education is the inclination towards the more complete shaping of a man.

Nietzsche is a great supporter of Schopenhauer's understanding of philosophy as a philosophy of life. However, while Schopenhauer remained imprisoned in the world of pessimism, Nietzsche overcame the pessimistic view of the world with the image of a creative artist who constantly sets his life in motion, while enjoying his own art of living. The thing they have in common is extreme individualism – the understanding of philosophy as the liberation of inner life.

Arthur Schopenhauer perceived a man as a being of will that succumbs to laws of nature and the lower levels of humanity – will and passion. Friedrich Nietzsche saw a man as a being of will for power, emphasizing the power of the urgent and irrational one. Schopenhauer gave the pessimistic view of a man who is under the power of an unquenchable lust for life, whereas Nietzsche gave a nihilistic view of the world, in which he advocated demolishing and putting an end to the old values. In Nietzsche's opinion, a nihilist is someone who sees everything as pointless and futile.

Arthur Schopenhauer had a great influence, not only on Friedrich Nietzsche, but also on some other great men of his time, who mostly did not support his philosophy in its entirety. Understanding the world in Schopenhauer's way came to life at the end of the 19th century and later, primarily because of Friedrich Nietzsche. This was an era in which social sciences finally began to develop separately, but at the same time complement each other. Due to this interaction, it was possible for Schopenhauer, and through him also for Nietzsche, to have such a great influence on the European spiritual life.

Key words: philosophy, educator, liberator, state, individualism

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. OBRISI SCHOPENHAUEROVE MISLI	6
2.1. Schopenhauer – utemeljitelj metafizičkog pesimizma	6
2.1.1. Teorija o svijetu kao volji	7
2.1.2. Umjetnost nasuprot esteticici	8
2.1.3. Genij nasuprot talentu	9
2.2. Odgojni pesimizam	10
3. SCHOPENHAUEROV UTJECAJ NA NIETZSCHEA	11
3.1. Volja za moć	11
3.2. Nietzscheov svijet	11
3.3. Filozofija slobonih mislioca	12
3.4. Potreba postavljanja novih vrijednosti	13
3.5. Schopenhauer kao odgajatelj	14
4. SUVREMENA ODGOJNO-OBRAZOVNA NASTOJANJA I MOGUĆNOSTI	17
4.1. Odgoj i filozofija odgoja	17
4.1.1. Kako suvremena odgojna znanost shvaća odgoj?	18
4.2. Čovjek je odgojivo biće	19
4.2.1. Moć i granice odgoja	19
4.3. Odgoj – dužnost i obveza odraslih	21
4.3.1. Možemo li prihvatiti pesimističko stajalište o odgoju?	22
4.4. Spoznaja i/ili vrijednosti?	22
5. ZAKLJUČAK.....	23
6. LITERATURA	24

1. UVOD

Da bi čovjek zadovoljio svoje temeljne egzistencijalne potrebe (biološke, tjelesne, psihološke, društvene, duhovne i dr.), treba mu omogućiti odgoj i obrazovanje kako bi mogao razviti sve svoje sposobnosti i potencijale, prije svega intelektualne i moralne sposobnosti.

Pitanje odgoja i obrazovanja staro je koliko i naša zapadna kultura. Kroz povijest, mnogi su se filozofi bavili ovim pitanjem jer je ono od iznimne važnosti kako za pojedinca tako i za društvo. Arthur Schopenhauer, poznat kao »filozof pesimizma«, jedna je od važnijih figura u filozofiji kada se promišlja o čovjeku i njegovu odgoju. Arthur Schopenhauer i Friedrich Nietzsche dijele istovjetnu filozofsku misao, barem što se tiče početnog Nietzscheova djelovanja, a koja je prožeta stalnim pesimizmom i besmislenošću ljudskog postojanja. Kasnije se Nietzsche udaljio od Schopenhauerovog filozofskog nauka, ali je stalno na različite načine bio u dijalogu sa svojim prethodnikom. Njihova je filozofija bila ispred vremena u kojem su živjeli. Svojim su originalnim stavovima otvorili neke bitne teme o kojima i danas raspravljamo.

Svrha ovoga rada jest istražiti je li, i u kojoj mjeri, Artur Schopenhauer svojim pesimistično obojenim svijetom utjecao na pedagoške pesimiste i kod njih izazvao sumnju u odgojivost ljudske naravi.

2. OBRISI SCHOPENHAUEROVE MISLI

2.1. Schopenhauer – utemeljitelj metafizičkog pesimizma

Njemački filozof Arthur Schopenhauer (1788.-1860.) smatra se utemeljiteljem *metafizičkog pesimizma*¹. Bio je filozof koji je mrzio svijet, prezirao ljude i poricao volju za život. Zbog svoje preosjetljive naravi često je dolazio u sukobe s ljudima pa je najradije živio sam. Socijalno neprilagođen, Schopenhauer je vodio samotni život, posvećujući se proučavanju grčkih i rimskih klasika, ali i indijske filozofije za koju je zadržao interes sve do kraja života.

Autor je knjige *Svijet kao volja i predodžba* koja je postala njegovo najpoznatije i najznačajnije djelo – filozofski klasik. U ovom djelu izložio je svoju filozofiju. Kao temelj svoje filozofije postavio je subjektivno-idealističku tezu svijeta kao subjektivne ljudske predodžbe. I dok je *teorija o svijetu kao predodžbi* pod Kantovim utjecajem, *teorija o svijetu kao volji* je Schopenhauerova originalnost. Od Immanuela Kanta preuzeo je razliku između fenomenalnoga i noumenalnoga².

»Schopenhauerov je pesimizam metafizički u tom smislu što ga on prikazuje kao konsekvenciju (posljedicu) prirode metafizičke volje. Što god bila *stvar po sebi*, fenomenalnu stvarnost moramo gledati u crnom svjetlu kako je zapravo i opažamo. Mi možemo i nešto učiniti da olakšamo tu patnju, ali ne možemo promijeniti osnovni karakter svijeta ili ljudskog života. Kad bi, na primjer, rat bio dokinut, kad bi sve težnje bile zadovoljene, onda bi nastalo stanje nepodnošljive dosade koja bi opet rodila konflikte. U svakom slučaju, prevaga patnje i zla u svijetu ima svoj zadnji korijen u prirodi *stvari po sebi*.«³

»Schopenhauer je »specijalist za tamne strane ljudske egzistencije«. Svijet je pakao, a život patnja. Pesimizam je jedina primjerena perspektiva svijeta i života.«⁴

¹ *Metafizika* je filozofska disciplina koja raspravlja o onome što je iza i iznad svake realnosti i iskustva. *Pesimizam* ili *negativizam* je mračno shvaćanje i gledanje svijeta oko sebe.

² Po Immanuelu Kantu, za razliku od fenomena (pojave), *noumenon* označuje svijet stvari po sebi, ono što se nikako ne može spoznati osjetilima. Individualnost je fenomenalna – noumenon je jedan. Svi individui su fenomeni jedne nepodijeljene volje.

³ Filozofija.org, »Arthur Schopenhauer (1788. – 1860.)«, https://www.filozofija.org/wp-content/uploads/Povijest_fil.org/suvremena_1_pdf/Schopenhauer-final.pdf, (posjećeno 26. travnja 2019.)

⁴ Vesna Batovanja, »Škola filozofa«, *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, vol. 8, no. 1(14), 2014., str. 144.

2.1.1. Teorija o svijetu kao volji

Za Schopenhauera je moguća samo jedna metafenomenalna stvarnost ili *stvar po sebi*, a to je volja. Volja predstavlja nagon za životom. Sva živa i neživa priroda predstavlja borbu i nagon za opstankom.

Volja jest metafizička kategorija i kao *stvar po sebi* je nedokaziva. Nju ne možemo spoznati, ali je spoznajemo po njezinoj pojavi – čovjeku. »Život, a to je volja za život, u pojedincu izaziva patnju jer on mora čitav život podnositi vlastiti karakter volje... Podnošenje karaktera volje Schopenhauer naziva pesimizmom.«⁵

Bitna crta metafizičke volje je trajna težnja. Ona nikada ne može biti potpuno zadovoljena. Težnja kao izraz potrebe je oblik boli. Kada ostvarimo neku težnju osjećamo dosadu. Tako je čovjekov život samo smjena boli i dosade. Zato je ovaj svijet kao objektivacija metafizičke nadindividualne volje najgori od svih mogućih svjetova, a život pod diktatom te volje obilježen je neizbježnim doživljajem patnje.

»Jedino što može umrtviti volju koja se uvijek manifestira u vremenu i prostoru jest spoznaja, a do nje se dolazi tako da je svijest o drugim objektima toliko potencirana da nestaje svijest o nama samima koji smo uvijek izjednačeni s voljom. Potrebna je stoga promjena u subjektu koji se spoznajom odvaja od vlastite volje, a to znači da ne spoznaje svijet stvari prostorno-vremenski putem pojave, nego intuitivnim zrenjem... Tek tada je riječ o trenutku nadmoći intelekta nad voljom.«⁶

Schopenhauer u svojoj filozofiji kaže da svijet posjeduje moralno značenje. Volja za životom samu sebe manifestira u egoizmu, samopotvrđivanju, mržnji i konfliktu, što je izvor zla i okrutnosti. Zato moralnost, ako je uopće moguća, mora uključivati poništenje volje za životom. Ako je čovjek pojedinac objektivizacija te volje, to poništenje postaje samoponištenje i asketizam.

Za Schopenhauera samoubojstvo nije moralan čin, jer je ono za njega pritajena težnja za životom. »Samoubojica ubija pojavu (konkretnu jedinku), ali volja opstaje i dalje, u vrsti i rodu. On time ne napušta volju za život, već jedino život.«⁷

⁵ Goran Sunajko, »Genij nasuprot talentu – umjetnost nasuprot estetici: bit Schopenhauerove estetike«, *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, vol. 11, no. 21, 2017., str. 63.

⁶ Isto, str. 65.

⁷ Isto, str. 64.

»Što čovjek više saznaje da je kao individuum samo prolazna pojava jedne volje za život i što on zato više iz sebe poriče vlastitu individualnu volju za život, to se više približava posvemašnjem ukidanju egoizma, istinskoj rezignaciji i svetosti.«⁸

2.1.2. Umjetnost nasuprot estetici

Brojni filozofi i pisci pronašli su inspiraciju u Schopenhauerovoj filozofiji ekstremnog pesimizma. Schopenhauer je bitno utjecao na razvoj moderne estetike, ali i na apstraktna umjetnička strujanja 20. stoljeća.

Arthur Schopenhauer smatra se radikalnim pesimistom jer je naglašavao iluzornost ljudske sreće i neizbježnost patnje. On vidi ovaj svijet kao najgori mogući. Prema njemu, kada bi bio još samo malo gori, ne bi uopće mogao postojati. Utjehu i zaborav za ljudske patnje i užase, on nalazi u umjetnosti.

»Dajući umjetnosti iscjeliteljsku moć u prevladavanju cjelokupne patnje ljudskog bivstvovanja, ali i snagu da na poseban način odgovara na životna pitanja i zbog toga u sebi sadržava iskonsku mudrost, Schopenhauer je udario temelje estetike kakvu danas poznajemo.«⁹

Schopenhauer po prvi put izdvaja estetiku kao posebnu filozofsku granu te je čak stavlja u samo središte filozofskog istraživanja.

»Druga polovica 19. stoljeća promijenila je gledanje i shvaćanje umjetnosti od strane europskih intelektualaca. Do tada se umjetnost shvaćala kao izvjestan estetski dodatak životu i kao zabava radi njegova uljepšavanja. Schopenhauer je svojim promišljanjem o umjetnosti doprinio da se na nju sada gleda kao na način života. Schopenhauer je smatrao da je umjetnost vrsta spoznaje koja omogućuje shvaćanje unutarnje prirode stvari, u suprotnosti s modernom znanošću, koja nam omogućuje shvatiti stvari koje su vidljive.«¹⁰

Schopenhauer je bio prvi filozof koji je umjetnosti dao iscjeliteljsku moć, a umjetnika povezuje s genijem koji je najčešće neshvaćen i odbačen.

⁸ Mario Kopic, »Etičar milosrđa«, <https://pescanik.net/eticar-milosrda/>, 2010. (posjećeno 28. travnja 2019.)

⁹ Jasenka Frelih, »Utjecaj Arthura Schopenhauera na književnost i umjetnost«, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, vol. XI, no. 1, 2013., str. 59.

¹⁰ Isto, str. 68.

2.1.3. Genij nasuprot talentu

Odnos estetike kao subjekta i umjetnosti kao objekta njezina izučavanja Schopenhauer uočava na razlici *talenta* uvjetovanog prostorom i vremenom od *genija* koji prostor i vrijeme transcendirira. Schopenhauer kaže da talent nadilazi radnu sposobnost prosječnih, ali ne i njihovu moć razumijevanja, dok genij nadilazi jedno i drugo.

»Genija Schopenhauer definira kao onoga u kojega postoji veća snaga intelekta u odnosu na volju... Genij počiva na idejama, dok talent počiva na osjetilnoj zamjedbi odraza svijeta koji se uvijek odražava kao pojava volje u vremenu i prostoru... Prednost talenta leži u njegovoj velikoj vještini i prodornosti diskurzivnoga, a ne perceptivnoga spoznavanja... Genija krasi perceptivno zahvaćanje svijeta kao fenomena, kao fantazije i njegovo se mišljenje očituje u slikama... Zato je razlika između genija i talenta u udaljavanju od volje koje je najviše upravo u genija...

Geniju su njegove slike, pjesme i misli cilj, dok su talentu sredstvo. Talenti se priljubljuju uz suvremenike i spremni su služiti njihovim potrebama i raspoloženjima. Zbog toga najčešće i žive u dobrim uvjetima, dok je položaj genija često jadan. Genij uglavnom živi sam. On svoje osobno dobro žrtvuje objektivnom cilju... Djelo genija je za sva vremena, bezvremensko je... Priznanje mu odaje tek potomstvo, dok talenti žive i umiru sa svojim vremenom...

Talent je dio ovoga svijeta i on je samo bolji od drugih. Genij, iako je dio ovoga svijeta, pronalazi se u svijetu koji tek ima doći. Zato je nemjerljiv i neusporediv jer postojeće svjetske mjere za njega ne vrijede.«¹¹

Genijalnost nije urođena karakteristika. Kao i kod talenta, urođena je samo predispozicija. Genijalnost se razvija čitav život kroz neumorni rad na sebi i na specifičnom području interesa. Genij je opsjednuti vječnom potragom za savršenstvom.

Po svojoj prirodi, genij ne žudi za pažnjom i popularnošću. On je spoznao svoju genijalnost i za nju mu nije potrebna nikakva potvrda. Društveni status nije ono što ga određuje, niti će mu ikada biti važniji od vlastite potrage za savršenstvom.

¹¹ G. Sunajko, »Genij nasuprot talentu – umjetnost nasuprot estetici: bit Schopenhauerove estetike«, str. 70.-73

2.2. Odgojni pesimizam

U 19. stoljeću javlja se sumnja u efikasnost odgojnih nastojanja, tzv. *odgojni pesimizam*. Za odgojne pesimiste, teoretičare nasljeđa, odgoj nema nikakvog smisla. Oni smatraju da je odgoj nepotrebna djelatnost jer se na naslijeđeno ne može dodatno utjecati.

Živan Bezić o tome piše: »redovito sva odgojna nastojanja ostaju neplodna. Ako se i postigne kakav mali uspjeh, tako je neznatan i kratkotrajan da nije vrijedan spomena. *Unutrašnji činioci*, imanentni ljudskoj naravi, jači su od svih vanjskih utjecaja. Čovjek je u svojoj biti neodgojiv. Kakav se rodi, takav ostaje cijeli život. Pravi odgoj, kao unutrašnja preobrazba čovjeka, nije moguć.«¹²

Bezić dalje nastavlja: »odgojni pesimizam oduvijek je postojao. Filozofsko opravdanje pružio mu je njemački filozof Arthur Schopenhauer. Za njega je život i opstojnost samo bol, a san o sreći i napretku je varka. Čitav svijet je pojava neke slijepe volje, kojoj se nitko, osobito pak slabiji (a to smo gotovo svi) ne može oduprijeti. Loši karakteri su nepopravljivi.«¹³

Schopenhauer smatra da se »zao čovjek može poukama odgojiti da bude samo oprezniji i lukaviji, ali ne i drugačiji«¹⁴. Budući da je teorija Arthura Schopenhauera pod jakim utjecajem indijskog budističkog nazora na svijet, ovakvo promišljanje o odgoju nimalo ne iznenađuje jer se budisti ubrajaju među one koji su sumnjali u moć odgoja.

Odgojni pesimizam podupire i Sigmund Freud (1856.-1939.), utemeljitelj psihoanalize. Njegova pojava te razvoj suvremene psihologije i psihoanalize omogućit će oslobođenje podsvjesnog u čovjeku. »Freudova psihoanaliza ostavlja veoma malo mjesta slobodi i odgoju... Kod njega je istaknuta nadmoć podsvijesti i nagona nad ljudskom sviješću... Svjesne odgojne mjere malo pomažu.«¹⁵

Nema ni najmanje sumnje da Freudova misao prenosi misli Artura Schopenhauera, koji je bio prvi i najvažniji među suvremenim filozofima koji su se bavili nesvjesnim. Davno prije Freuda tvrdio je da ljudska psiha počiva na nesvjesnom, koje je nadvladano nagonima, požudama i strastima. Prema Schopenhaueru u izgradnji ljudske psihe primat dobiva nagonsko i nesvjesno, a um i intelekt dobivaju sekundarnu ulogu.

¹² Živan Bezić, »Isplati li se odgajati?«, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, vol. 30, no. 6, 1975., str. 553.

¹³ Isto, str. 553.

¹⁴ Idris Resić, »Moć i granice odgoja«, <http://majkaidijete.ba/savjeti/pedagogija/item/2442-moc-i-granice-odgoja>, 2015. (posjećeno 11. svibnja 2019.)

¹⁵ Živan Bezić, »Isplati li se odgajati?«, str. 554.

3. SCHOPENHAUEROV UTJECAJ NA NIETZSCHEA

3.1. Volja za moć

Friedrich Nietzsche (1844.-1900.), koji se u svojoj 21. godini upoznao sa Schopenhauerovim djelom, bio je snažno privučen njegovim mislima. Velik utjecaj na Nietzschea imala je Schopenhauerova postavka o odnosu volje i uma. Prema Schopenhaueru primaran nije um, inteligencija, duh, već nagoni, želje i strasti. „Osnovu psihičkoga čini volja za životom. Um, intelekt i duh izviru iz te volje. Odnos volje i intelekta opisao je metaforom: volja je gospodar kuće, a intelekt je njezin sluga i rob.“¹⁶

Svijet je za Nietzschea samo volja za moć i ništa drugo. To je zapravo samo primjena Schopenhauerova stava o volji za egzistencijom ili životom.

Za Nietzschea osnova života očituje se u nagonu, a koji pak predstavlja i jest moć. On shvaća moć kao unutrašnju kvalitetu pojedinca.

Nietzsche je posebno oduševljen Schopenhauerovim beskompromisnim traganjem za istinom. Da bi pronašli ključ stvarnosti, prema Schopenhaueru, moramo gledati u sebe, budući da upravo u unutarljivoj svijesti ili pak unutarljivoj percepciji – nekom svojevrsnom samopromatranju – leži put prema isitni.

3.2. Nietzscheov svijet

U Nietzscheovom svijetu suprotstavljaju se društvo i pojedinac. Spram suvremenog društva Nietzsche osjeća prezir jer nameće lažne imperativne za srećom, a ne one unutarljive.

»Sve dok netko bude žudio za životom kao za kakvom srećom, neće još podići pogled nad obzor životinje, samo što on s više svijesti hoće ono što životinja ište slijepim nagonom. Ali tako je to s nama svima, kroz najveći dio života: obično ne izlazimo iz životinjsstva, sami smo životinje koje izgleda besmisleno pate.«¹⁷

¹⁶ V. Batovanja, »Škola filozofa«, str. 145.

¹⁷ Friedrich Nietzsche, *Schopenhauer kao odgajatelj*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2003., str. 46.

Nietzsche priznaje samo jakoga pojedinca, odnosno individualni sustav vrijednosti. Riječ je o izdvojenom i drugačijem pojedincu, o Nietzscheovom nadčovjeku, koji predstavlja najviši mogući razvoj čovjeka. Cilj prema višem čovjeku, prema nadčovjeku, daje nove vrijednosti.

3.3. Filozofija slobodnih mislioca

Schopenhauerov pesimizam bio je nadahnuće i izvor inspiracije za Friedricha Nietzschea. U eseju *Schopenhauer kao odgajatelj* Nietzsche opisuje svoj vlastiti odnos spram Schopenhauerove filozofije te protestno prikazuje duhovnu krizu građanstva 19. stoljeća, ističući razliku između filozofije kao teorije i filozofije života. Opsjednut je suprotnostima nedarovitih znanstvenika i osebnih umjetnika.

»...u Njemačkoj teorijski čovjek svoje znanstveno određenje većinom obavlja na račun čistoće svojeg karaktera, kao »bijednik pun obzira«, pomaman za položajima i čašću, oprezan i savitljiv, neiskreno laskav spram utjecajnih i nadređenih.«¹⁸

Potaknut odnosnom ondašnjeg društva prema znanostima, Nietzsche postavlja pitanja treba li život vladati znanjem ili znanje životom. Na kraju 19. st. i prijelazu u 20. st. dominiraju znanje i znanost pa odgovore na ova pitanja nikako ne mogu ponuditi empirijske znanosti. Ostaje dakle samo filozofija, ali ne ona koju poučavaju sveučilišni profesori jer je strogo dirigirana od strane sveučilišta, već samo ona slobodnih mislioca koji su u potpunosti oslobođeni: kako od napasti intelektualnog uzdizanja tako i od napasti društvenih normi. Nietzsche je u tom idealu filozofa vidio stvaratelja novih vrijednosti koji mora biti kritičan, ali i više od toga: on mora biti rušitelj da bi bio stvaratelj.

»Pustite filozofe da svagda divlje rastu, uskratite im svaki izgled na namještanje i uvrštenje u građanske pozive, ne golicajte ih više plaćama, čak i više od toga; progonite ih, gledajte ih bez milosti doživjet ćete čudesne stvari!«¹⁹

Nietzsche pravoga filozofa vidi kao kreativca i heroja, a filozofiju kao jedini azil u koji nijedna tiranija svijeta ne može doprijeti.

¹⁸ F. Nietzsche, *Schopenhauer kao odgajatelj*, str. 78.

¹⁹ Isto, str. 88.

3.4. Potreba postavljanja novih vrijednosti

U eseju *Schopenhauer kao odgajatelj* Nietzsche vrlo kritički vrednuje suvremenu njemačku kulturu i državu. Većinu toga žestoko osporava u sustavu obrazovanja i znanosti.

Nietzsche smatra da želja za znanjem ovisi od želje za moći. Smisao znanja nije u dohvaćanju apsolutne istine, nego u gospodarenju.

Nadalje Nietzsche tvrdi: »A nastupi li jedan čovjek koji zbilja pokazuje nakanu da nožem istine napadne sve, pa i državu, tad država, jer ona prije svega potvrđuje vlastitu egzistenciju, ima pravo da takvog isključi i postupa s njim kao s neprijateljem, isto onako kao što i religiju koja se stavlja iznad nje i hoće biti njezinim sucem isključuje i s njom postupa kao s neprijateljem. Podnosi li dakle netko to da bude filozof u službi države, mora podnositi i to da ga ona smatra nekim tko je odustao od toga da istinu slijedi do svih kutaka i zakutaka.«²⁰

Nietzsche zaoštrava svoj stav te kaže: »Državi nikad nije stalo do istine, nego uvijek samo do njoj korisne istine, još točnije rečeno, stalo joj je općenito do svega što je korisno, pa bila to istina, poluistina ili zabluda.«²¹

U društvu u kojem je živio, Nietzsche je uočio tendenciju prema što bržem obrazovanju. Naime, svrha i cilj obrazovanja bili su svedeni na korist i na što je moguće veći novčani dobitak.

»Ma koliko država glasno isticala svoju zaslugu za kulturu, ona je podupire da bi podupirala samu sebe i ne shvaća cilj koji je viši od njezine dobrobiti i njezine egzistencije. Ono što poduzetnici hoće, kad neprekidno zahtijevaju nastavu i obrazovanje, na koncu je upravo stjecanje. Kad oni kojima su potrebne forme sebi pripisuju istinski rad za kulturu i primjerice umišljaju da njima pripada sva umjetnost i da mora služiti njihovoj potrebi, tad je jasno upravo to da time što potvrđuju kulturu oni potvrđuju sebe, da dakle ni oni nisu prevladali nesporazum.«²²

²⁰ F. Nietzsche, *Schopenhauer kao odgajatelj*, str. 82.

²¹ Isto, str. 89.

²² Isto, str. 67.

Nietzsche ističe potrebu za novom vrstom ustanova koje će biti usredotočene na kulturu jer zamjećuje da se najviše vrijednosti obezvrjeđuju. Za njega su najviše vrijednosti: dobro, istinito, lijepo i sveto, ono što ljudskom djelovanju daje smisao. Obzirom na duboku depresiju koju izaziva suvremena egzistencija lišena vrijednosti, Nietzsche je kao neposrednu zadaću vidio potrebu postavljanja novih vrijednosti. Odstranjenje »pravoga« svijeta može potaknuti stvaranje novih vrijednosti i davanje novoga smisla egzistenciji.

Nietzsche prezire državne službenike, sve one koji kulturu podređuju institucijama, mrzi sebičnost poduzetnika i egoizam države. On vjeruje u kulturu koju će stvarati samo kreativni filozofi i umjetnici, koji će dovršavati prirodu i ne pokapati je u ime društva. Takav zadatak uzimaju na sebe samo izabrani pojedinci: »... temeljna misao *kulture* jest da ukoliko ona svakome od nas zna postaviti samo jednu zadaću: *da u nama i izvan nas potiče rađanje filozofa, umjetnika i sveca te da na taj način radi na dovršenju prirode*. Jer kao što je prirodi potreban filozof, tako joj je potreban i umjetnik za jednu metafizičku svrhu, naime za njezino vlastito prosvjećenje o sebi samoj...«²³

Umjetnik je za Nietzschea isto što i za Schopenhauera, tj. usamljena individua, odbačena od svijeta samo zato što je drugačija i što svijet vidi temeljitije od ostalih ljudi. Tipičan primjer takva umjetnika za Nietzschea je upravo Schopenhauer.

»Umjetnik pravi svoje djelo prema volji prirode za dobro drugih ljudi, o tomu nema nikakve dvojbe. Unatoč tomu zna da nikada više nitko od tih drugih ljudi neće njegovo djelo razumjeti i voljeti onako kako ga on sam razumije i voli.«²⁴

3.5. Schopenhauer kao odgajatelj

Filozofija odgoja najuže je povezana s filozofijom politike. Država je jedan od glavnih čimbenika kada je riječ o osmišljavanju i realizaciji odgoja i obrazovanja. Nietzscheova filozofija odgoja nastaje kao odgovor na ograničenja i kontrolu sveučilišnog rada od strane države i njene težnje da određuje kulturno-obrazovne prioritete.

²³ F. Nietzsche, *Schopenhauer kao odgajatelj*, str. 50.

²⁴ Isto, str. 72.

»Nikada svijet nije bio više svijet, nikad siromašniji ljubavlju i dobrotom. Učeni staleži više nisu svjetionici ili azil usred sveg tog nemira posvjetovljenja; i sami bivaju sve nemirniji, sve više bez misli i ljubavi. Sve služi nadolazećem barbarstvu, uključujući i sadašnju umjetnost i znanost. Obrazovani se čovjek izopačio u najvećeg neprijatelja obrazovanja, jer lažima želi poreći sveopću boleštinu, pa smeta liječnicima.«²⁵

Rijetki su trenutci kada čovjek 21. stoljeća može sam sebi priznati da je »sam svoj čovjek«. Moderni čovjek se boji razmišljanja, da ga ljudi ne bi slijedili ili osudili. Tako je razmišljao Friedrich Nietzsche. Čovjek se prije svega bojao odgovornosti, koja bi mu možda bila nametnuta, ako izrazi svoj stav. Institucije su u Nietzscheovo vrijeme, ali i danas, učile da se pokoravaš državi, a ne samom sebi, kako je propagirao sam Nietzsche: »...što to pojedinca prisiljava da se boji susjeda, da misli i djeluje poput krda i da ne bude zadovoljan samim sobom? Možda je to stidljivost, kod ponekih i rijetkih. Kod goleme je većine to lagoda, tromost, ukratko: ona sklonost lijenosti ... ljudi su još leniji nego što su strašljivi i ponajviše se boje upravo tegoba koje bi im nametnule bezuvjetna čestitost i otvorenost... Kad veliki mislilac prezire ljude, prezire njihovu lijenost. Jer oni se zbog nje pojavljuju kao tvornička roba, kao ravnodušni, nedostojni ophođenja i pouke.«²⁶

Čini se kao da je čovjek namjerno zaostao u svom obrazovanju. Sudeći po Nietzscheu, čovjek je izgradio institucije koje ga prisiljavaju da se kani svoje prave zadaće i posveti njima. Institucije su okaljale čovjekovu misao i čestitost. Stoga je čovjek pozvan da traži sebi prikladnog odgajatelja koji će ga svojom filozofijom života – koja se suprotstavlja ograničenjima tradicije, društva i vremena – naučiti istinski misliti, govoriti i pisati jer »odgajatelji ne mogu biti drugo do osloboditelji«²⁷. U tome je tajna svakog obrazovanja prema Nietzscheu. Jer što je učenje, ako ne jedna vrsta oslobođenja.

Sami nismo dostojni izražavati svoja mišljenja ili stavove jer su ona izokrenuta. Zato trebamo slijediti stavove Arthura Schopenhauera koji su jedino ispravni. Upravo njega Nietzsche uzvisuje kao pravog odgajatelja nasuprot sveučilišnim profesorima filozofije koji »filozofiju pretvaraju u smiješnu stvar«²⁸.

²⁵ F. Nietzsche, *Schopenhauer kao odgajatelj*, str. 34.

²⁶ Isto, str. 5.

²⁷ Isto, str. 8.

²⁸ Isto, str. 88.

Nietzsche zaoštrava svoj stav riječima: »Ustvari se, kao što se i priznaje, i ne odgaja za filozofiju, nego za ispit iz filozofije, čiji je ishod znano i uobičajeno taj da onaj tko je ispitan, s dubokim uzdahom sebi prizna: »Hvala Bogu što nisam filozof, nego kršćanin i građanin svoje države!«²⁹

Nietzsche se divi Schopenhaueru, koji je umjesto društvene udobnosti prihvatio izoliranost kao jedinu oazu slobode. Predstavlja ga kao preporoditelja njemačke kulture i njemačke sveučilišne filozofije. Upravo je Schopenhauera odabrao kao vrhovnog odgajatelja kako bi njegove ideje i stavovi vratili čovjeka filozofiji jer je od nje zastranio.

U tom smislu Nietzsche o Schopenhaueru tvrdi: »Iskustvo nas nažalost uči... da, u pogledu velikih filozofa po prirodi, njihovu rađanju i umnažanju, ništa ne stoji na putu toliko kao loši filozofi u službi države... u svakom je slučaju dobro da se još jednom demonstriraju Schopenhauerovi stavovi koji vrijede zauvijek, i to upravo u odnosu spram naših najbližih suvremenika...«³⁰

Osnovna Nietzscheova ideja o odgoju sadržana je u stavu da čovjek treba u potpunosti razviti svoje intelektualne i stvaralačke sposobnosti, umjesto da ih se izvana oblikuje prema nekom unaprijed određenom modelu. Za ispravan razvoj odgoja i obrazovanja nužna je njihova neovisnost o državnoj kontroli.

²⁹ F. Nietzsche, *Schopenhauer kao odgajatelj*, str. 85.

³⁰ Isto, str. 80.

4. SUVREMENA ODGOJNO-OBRAZOVNA NASTOJANJA I MOGUĆNOSTI

4.1. Odgoj i filozofija odgoja

Filozofija odgoja je interdisciplinarno pedagoško-filozofijsko područje koje razmatra poimanje čovjeka kao predmeta odgoja, smisao i svrhu odgajanja, odnos kulture i odgoja, odgojni ideal, odgojne vrijednosti i dr. Cilj filozofije odgoja je potpuno ostvarenje osobe, stavljajući pritom osobiti naglasak na intelektualni i moralni odgoj. Aleksandra Golubović tvrdi: »U filozofiji odgoja govorimo o dvije vrste sposobnosti koje kod čovjeka treba razviti i usavršiti, a to su urođene i stečene. Filozofija odgoja bavi se ovom drugom vrstom, odnosno, mogućnošću formiranja određenih karakternih crta. U tom smislu aktivnost i proces odgoja odnosi se na stjecanje onih sposobnosti ili karakternih crta koje su poželjne za odgajnika (bilo da ih pokušava usavršiti roditelj, profesor ili sam odgajnik).«³¹ Nadalje Golubović ističe: »Odgoj je krajnji cilj odgojnog procesa. Ispunjenje tog cilja označava da je čovjek sam sebe ostvario u potpunosti (da je razvio i usavršio sve svoje potencijale i postao potpuno odgojena osoba). A to može postići tek ukoliko ga se na prvom mjestu odgaja da bude osoba (tj. pojedinac), a tek onda član društva ili pripadnik određene države... U određenom smislu može se reći da je cilj odgoja stalna mogućnost za razvijanje.«³²

Filozofijom odgoja ne bave se samo i isključivo filozofi. Različiti stručnjaci (filozofi, pedagozi, psiholozi i dr.) različito pristupaju odgojnom djelovanju. Neki stručnjaci smatraju da je odgojno djelovanje gotovo nepoželjno jer bi to bilo direktno zadiranje u čovjekov karakter, a pitanje je tko se u to ima pravo miješati. U svakom slučaju, svi će se oni složiti s činjenicom da je filozofija odgoja disciplina koja propituje bit odgoja, a odgoj djelatnost kojom se razvijaju čovjekove moći.

³¹ Aleksandra Golubović, »Filozofija odgoja«, *Riječki teološki časopis*, vol. 36, no. 2, 2010., str. 614.

³² Isto, str. 621.

4.1.1. Kako suvremena odgojna znanost shvaća odgoj?

Budući da živimo u društvu u kojem se iz dana u dan otkrivaju nova znanja, obrazovanje je uglavnom usmjereno na njihovo istraživanje i vrednovanje. Stoga se danas u odgoju i obrazovanju naglasak uglavnom stavlja na razvoj i usavršavanje intelektualnih sposobnosti, a odgojna komponenta je prilično zanemarena, kao što svjedoči i Golubović kada kaže: »Često je prisutan stav da nije zadaća škole odgajati, odnosno vršiti odgojni utjecaj, na primjerice, učenike i studente jer odgoj je svatko trebao donijeti od kuće.«³³

Pranjić potvrđuje ovaj stav riječima: »Danas je vrlo rašireno mišljenje da je *odgoj* interpersonalno djelovanje koje pretpostavlja čovjekovu odgojivost i ljudsku potrebu za odgojem, a cilj mu je omogućiti odgajaniku prepoznavanje životnih izazova te adekvatno odgovaranje na njih... Pod *interpersonalnim djelovanjem* podrazumijeva se međusobni konstruktivni odnos najmanje dvoje ljudi koji namjerno žele utjecati na obostrano ponašanje kako bi se ono promijenilo, bolje rečeno unaprijedilo. Obično se pritom podrazumijeva da odgajatelj utječe na odgajanika. No suvremeno promišljanje odgoja govori i o tome kako odgajnik utječe na odgajatelja u smislu odabiranja odgojnih ciljeva, postupaka, pomagala itd. Zbog toga se i inzistira na interpersonalnom djelovanju kao dvosmjernoj komunikaciji i usvajanja stavova.«³⁴

Cilj odgoja je sveobuhvatnost različitih odgojnih funkcija. Ukoliko odgajatelj odgaja samo u svrhu intelektualnog odgoja, a zanemaruje sve ostale odgoje (moralni, tjelesni i dr.), tada se tu djelatnost ne može nazvati odgojem.

U odgoju sudjeluju i odgajatelj i odgajnik, a tijekom odgojnog djelovanja između njih se razvija poseban odnos. Odgoj je određen time što odgajatelj daje, a što je odgajnik sposoban spontano prihvatiti. Suvremeno promišljanje odgoja govori da je odgoj moguć samo kao dvosmjerna komunikacija odgojnih subjekata, odgajatelja i odgajanika, kojom će biti zadovoljene njihove temeljne ljudske potrebe. To znači da je odgoj u svojoj biti uvijek i samoodgoj te da otvara nove mogućnosti ne samo odgajaniku nego i njegovome odgajatelju. Naime, odgajatelj odgojem posredno stvara uvjete vlastitog razvitka. Ukoliko je odgajatelj spreman na mijenjanje i razvijanje zajedno s onima koje odgaja, utoliko su njegove ljudske mogućnosti veće.

³³ Aleksandra Golubović, »Filozofija odgoja«, str. 612.

³⁴ Marko Pranjić, »Antipedagogija i suvremeni koncepti odgoja«, *Pedagogijska istraživanja*, vol. 9, no. 1/2, 2012., str. 13.

4.2. Čovjek je odgojivo biće

Autor Bežić u svome radu ističe: »Čovjek je ograničeno biće, stvor u razvoju, podložan određenim životnim uvjetima, ali je i subjekt koji raspolaže razumom i slobodnom voljom. Polimorfan je i otvoren višestrukim razvojnim mogućnostima. Odgojiv je i samoodgojiv.

Čovjek je duhovno biće. Svojim umom upoznaje i shvaća sebe, svijet i okolinu te prema njima zauzima svoj stav i određuje svoje vladanje. Misli, razmišlja, stječe iskustva i znanje, prosuđuje pa prema tome upravlja svojim ponašanjem. Čak je sposoban učiti i kroz svoje pogreške.

Budući da je razumno biće, čovjek je ujedno i slobodno biće. Obdaren je voljom koja uživa slobodu izbora i odluke. Volja mu je, doduše, zbog ljudske nesavršenosti podložna iracionalnim i vanjskim pritiscima, ali je ipak u prvom redu motivirana razumskim i etičkim razlozima. Međutim, uza svu svoju ograničenost, ljudska volja ostaje radikalno slobodna, dakle odgojiva.«³⁵

Čovjek je duhovno biće jer raspolaže razumom, sjećanjem, govorom i mogućnostima refleksije. Ljudski duhovni život ne razvija se sam po sebi, nego se pokreće procesima odgajanja. Čovjekova svijest o samome sebi izdiže ga iznad drugih živih bića na zemlji. Naime, opremljenost duhom i razumom omogućava čovjeku mogućnost *učenja* i *odgajanja*.

Čovjek je slobodno biće koje je u stanju bez prisile opredjeljivati se za različite vrijednosti što mu stoje na raspolaganju.

4.2.1. Moć i granice odgoja

Iako je čovjek biće koje je potrebno i moguće odgajati, ne smiju se previdjeti mogućnosti i granice odgoja. Siguran uspjeh u odgoju nikada nam nije zajamčen. Svako dijete je odgojivo, ali ne i jednako odgojivo. Čak i u životu jednog istog djeteta postoje razdoblja veće ili manje odgojivosti. Odgajanikova sloboda, bez obzira na kvalitetu odgojne ponude, može dovesti u pitanje odgojni proces pa samim tim i učinak odgojnoga nastojanja.

³⁵ Ž. Bežić, »Isplati li se odgajati?«, str. 558.

O moći i granicama odgoja Bežić tvrdi: »To su najprije granice koje nam postavlja sama ljudska narav. Unutar okvira naše čovječje prirode moguće su različite odgojne varijante, ali sama se narav ne može bitno mijenjati. Tu su i određene biološke, fiziološke i psihološke kvalitete svakog individua napose... K tome pridolaze i mnoge vanjske spona ljudskog razvoja: sredina u kojoj se odgaja, društveni odnosi, obiteljska atmosfera, običaji i zakoni, ekonomske, stambene i kulturne (ne)prilike i sl.«³⁶

Pranjić potvrđuje Bežićev stav riječima: »Nije dovoljno pravilno posložiti svojstva, naslijeđa i okruženje pa da imamo zajamčen stopostotni odgojni učinak. Želi li odgoj biti objektivn, mora uzeti u obzir odgajanikovu volju i slobodu, odnosno sposobnost samoodređenja. Kronološki gledano, ima li se u vidu razvoj odgajanikove osobnosti, najprije dolaze njegova svojstva i naslijeđe, potom sociokulturno okruženje, a zatim polagano počinje rasti treća komponenta, aktivno samoravnanje i samoreguliranje koje može poticati, kočiti pa i potpuno blokirati razvoj osobnosti.«³⁷

Istraživanja jednojajčanih blizanaca, pokazuju da profil ljudske osobnosti ovisi i o genskim i o sociokulturnim faktorima. Geni pojedinca su tek predispozicija za manifestiranje njegovih sposobnosti koje potiče okruženje i na taj način omogućuje izgradnju osobnosti. Svojstva i naslijeđe trebaju konstantan poticaj iz okruženja, ali se mora uzeti u obzir i to da ona ne mogu bezgranično rasti i razvijati se.

Iz svega se može zaključiti da na tijek čovjekova razvoja utječe više međusobno uvjetovanih i povezanih čimbenika, a među njima najvažniji su: naslijeđe, odgoj i društvena sredina, kao i vlastita aktivnost svakog pojedinca. Pranjić zaključuje: »Kod odgoja se ne ide na sve ili ništa, tu nije riječ o svemoći ili apsolutnoj nemoći. Zapravo je riječ o tome da se uoči, sagleda i iskoristi mogućnosti odgoja te da ih se maksimalno stavi na raspolaganje odgajaniku.«³⁸

³⁶ Ž. Bežić, »Isplati li se odgajati?«, str. 557.

³⁷ M. Pranjić, »Antipedagogija i suvremeni koncepti odgoja«, str. 19.

³⁸ Isto, str. 18.

4.3. Odgoj – dužnost i obveza odraslih

Odgoj je dužnost i obveza odraslih: roditelja, pedagoga, države, crkve i starijih uopće. U tom smislu Bežić tvrdi: »Da bi obiteljski, školski, profesionalni, socijalni i religiozni odgoj mogao uroditi plodom, svi vidovi odgaja moraju djelovati skladno i harmonično. Inače, ne samo da neće biti uspjeha, već može doći do teških sukoba pa i odgojne katastrofe.«³⁹

Nadalje, Resić tvrdi: »Kada mlado ljudsko biće dolazi na svijet toliko je slabo i bespomoćno da se bez brige i njege odraslih ne bi moglo održavati u životu, niti steći osobine koje su karakteristične za čovjeka kao društveno i moralno biće. Sa tom brigom i njegom odraslih za razvoj mladog čovjeka susrećemo se u različitim oblicima od postanka čovjeka i čovječanstva. U tom neprestanom nastojanju za ostvarivanje određenih pedagoških ciljeva nailazilo se na teškoće, uočavalo se da isti načini i metode odgojnog djelovanja nisu davali iste rezultate, što je poticalo pedagoge na razmišljanje o odgojnoj djelatnosti, pa se postavljalo i pitanje – koja je moć i koje su granice odgoja?«⁴⁰

Odgoj je i potreba i prirodno pravo svakoga pojedinca, što znači da je dužnost i obveza društva da taj odgoj osigura. Brigom i njegom odraslih za razvoj mladog čovjeka osiguravaju se određene materijalne i osjećajne pretpostavke koje su prijeko potrebne za djetetov tjelesni i psihički razvoj, ali i preduvjeti za odgojno djelovanje u ranom djetinjstvu. Dijete mora biti vođeno od strane odraslih, ali tako da ga postupno – kako raste i može shvaćati – oslobađamo potrebe da smo uvijek uz njega, da mu pomazemo, jer se ono mora osamostaliti kako bi postao aktivni pripadnik određenog društva. Skrb i briga te dugogodišnji poticaj i pripomoć kod odgoja su osnova svakog ljudskog razvoja.

Odgoj nije ni svemoćan ni nemoćan, ima svoje granice i mogućnosti. Uz pretpostavku da nasljeđem i nepovoljnim društvenim okolnostima nisu postavljena veća ograničenja, odgoj ima velike mogućnosti u izgrađivanju ljudske osobnosti i u oblikovanju čovjeka.

Danas općenito postoje tri načina sagledavanja odgojne djelatnosti, a svaki od njih na specifičan način gleda na odgajanje: *odgojni optimizam* (odgajanje je svemoćno, bez granica i bez rizika od neuspjeha), *odgojni pesimizam* (ne daje nikakvu važnost odgoju smatrajući da je unaprijed sve zapisano i zadano) i *odgojni realizam* (pokušava naći sredinu između prethodna dva ekstremna stajališta).

³⁹ Živan Bežić, »Je li odgoj potreban?«, *Crkva u svijetu: teološki časopis*, vol. 23, no. 1, 1988., str. 24.

⁴⁰ Idris Resić, »Moć i granice odgoja«, <http://majkaidijete.ba/savjeti/pedagogija/item/2442-moc-i-granice-odgoja>, 2015. (posjećeno 11. svibnja 2019)

4.3.1. Možemo li prihvatiti pesimističko stajalište u odgoju?

O posljedicama odgojnog pesimizma Bezić kaže: »Praktične posljedice odgojnog pesimizma bile bi strašne, ubitačne za ljudski i socijalni život. Pesimizam paralizira svaki duhovni razvoj, znači odgojnu abdikaciju i rezignaciju. On bi nas vratio u životinjski stadij razvitka, doveo bi do devolucije i involucije čovječstva i čovječanstva.«⁴¹

Zato ne možemo prihvatiti pesimističko stajalište o odgoju jer se ono protivi opće prihvaćenim činjenicama o tome da se ne nasljeđuju gotove osobine, nego samo dispozicije, dok se sposobnosti, svojstva volje i karaktera stječu pod utjecajem primarnih dispozicija i vanjskih faktora. Naime, odgojni pesimisti prenaplaćavaju unutrašnje čimbenike osobnosti, zanemarujući utjecaj vanjskih faktora (obitelj, škola, društvo, kultura, i sl.).

Sasvim je sigurno da se isplati odgajati jer je čovjek odgojivo biće. Koliko ćemo imati uspjeha u odgoju djece, ovisi o mnogim čimbenicima, između ostalih i o našem uloženom trudu. Osim toga, i odgajaničeve mogućnosti treba optimalno sagledati i poticati.

Zbog mogućih problema, odgajatelj ne može jednostavno od svega dignuti ruke i dovesti u pitanje odgajaničeve mogućnosti. Tu nema mjesta pesimizmu i iskazivanju nemoći. Najlakše je neuspjeh pripisati urođenoj nepopravljivosti odgajaničeva i tako oprati ruke od odgovornosti. Ne postoje bezizlazne situacije i nema problema pred kojim bi odgajatelj trebao uzmaknuti.

4.4. Spoznaja i/ili vrijednosti?

O odgojno-obrazovnoj dilemi spoznaja ili vrijednosti Golubović kaže: »Cjelokupno obrazovanje i odgoj temelje se zapravo na razvoju i usavršavanju čovjekovih intelektualnih i moralnih sposobnosti. Pitanje je samo koje su sposobnosti važnije. Danas uglavnom prevladava mišljenje kako su ključne upravo intelektualne sposobnosti i stoga je cjelokupan obrazovni sustav fokusiran prvenstveno na njihovo usavršavanje.«⁴²

S tim u vezi, postavlja se pitanje: Treba li filozofija odgoja imati samo informativni utjecaj na one koje odgaja ili je njezina zadaća i formiranje osobnosti (karaktera onih koje odgaja)? Sasvim je sigurno da nema potrebe posebno izdvajati niti intelektualnu niti moralnu komponentu u čovjeku, budući da one uvijek dolaze zajedno jer sama spoznaja na neki način uključuje i odgojni aspekt. Znanje (istina) je svojevrsan put ka usavršavanju čovjekovih moralnih vrлина. Ono će pomoći čovjeku ne samo da postane moralan, nego će potaknuti i njegov samoodgoj.

⁴¹ Ž. Bezić, »Isplati li se odgajati?«, str. 555.

⁴² A. Golubović, »Filozofija odgoja«, str. 616.

5. ZAKLJUČAK

Pod okriljem Arthura Schopenhauera stasala su dva neobična genija: Friedrich Nietzsche i Sigmund Freud. Sasvim je neosporno da je preko njih svojim filozofskim promišljanima izvršio ogroman utjecaj na mnoge filozofe života, egzistencijaliste, psihoanalitičare i književnike. U filozofiji Arthura Schopenhauera *volja* je osnova svega, osnova stvarnosti. Ona nije uzrok pojava, već su pojave različiti oblici njenog ispoljavanja. Volja je vječito nezadovoljena i zato je život beskrajna patnja. Ljudi su stalno u stanju potreba pa kada se one ne ispune, nastupa nezadovoljstvo. Ukoliko potrebe budu zadovoljene, nezadovoljstvo će ipak isplivati u nekom narednom trenutku iz nekog novog razloga. Zbog nedostatka životnog smisla, čovjek je u svojoj suštini nesretan. On može privremeno savladati patnju suosjećanjem s drugima, posvećivanjem umjetnosti, a jedino pravo izlječenje je asketizam. Ovakav način razmišljanja bio je osnova Schopenhauerova pesimizma.

Ovakve stavove zastupao je i Friedrich Nietzsche. Jedino po čemu se Nietzsche donekle razlikovao od Schopenhauera jeste to što on nije poricao život i njegov značaj – za Nietzschea, tuga je sastavni dio sreće na putu nadčovjeka. Schopenhauerovu mračnu i pesimističnu *volju za životom*, Nietzsche će preokrenuti u kreativnu i optimističnu *volju za moć*. On uvodi volju za moć kao princip postavljanja novih vrijednosti. Nove vrijednosti po Nietzscheu treba crpiti iz života, a sam život je najviša vrijednost. Život je nadređen svemu: i odgoju, i obrazovanju, i religiji i filozofiji. Nietzsche u eseju *Schopenhauer kao odgajatelj* ustaje protiv cjelokupne dotadašnje filozofije i optužuje je da krivotvori stvarnost. Oštrom kritikom suvremene europske kulture dovodi u pitanje sustav vladajućih vrijednosti. Zalaže se za rušenje starih vrijednosti i stvaranje novih. U tom smislu on uvodi ideju *nadčovjeka* koji treba naslijediti sadašnjeg slabog čovjeka zatrovanog postojećim sustavima vrijednosti. To je čovjek koji je sposoban odbaciti postojeći moral, religiju, državu te sam stvoriti vrijednosti vlastitog postojanja koje ga osposobljavaju da postane potpuno slobodan i neovisan čovjek. Nietzsche nas upozorava da ne smijemo upasti u zamku i odgoj podrediti vlasti. Državne strukture ciljano su usmjerene na ispunjavanje aktualnih ideologija, pretvarajući odgajatelje u poslušnike i službenike vlasti. A čovjek je po svojoj prirodi *kreativni stvaralac* samo ako je to stvaralaštvo slobodno i u skladu s njegovom prirodom, a ne u skladu s ciljevima društva. Sadržaj odgoja je čovjek i time umijeće odgajanja u svojoj biti mora imati za cilj dobrobit svakog pojedinog čovjeka. Svi oni koji se žele baviti odgojem preuzimaju odgovornost za ljudski život pa svaki suvremeni odgajatelj treba promišljati filozofiju odgoja.

6. LITERATURA

1. Batovanja, Vesna, »Škola filozofa«, *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, vol. 8, no. 1(14), 2014., str.137-147
2. Bezić, Živan, »Isplati li se odgajati?«, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, vol. 30, no. 6, 1975., str. 553-559
3. Bezić, Živan, »Je li odgoj potreban?«, *Crkva u svijetu: teološki časopis*, vol. 23, no. 1, 1988., str. 17-25
4. Frelih, Jasenka, »Utjecaj Arthura Schopenhauera na književnost i umjetnost«, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, vol. XI, no. 1, 2013., str. 57-72
5. Golubović, Aleksandra, »Filozofija odgoja«, *Riječki teološki časopis*, vol. 36, no. 2, 2010., str. 609-624
6. Kopic, Mario, »Etičar milosrđa«, <https://pescanik.net/eticar-milosrda/>, 2010. (posjećeno 28. travnja 2019.)
7. Nietzsche, Friedrich, *Schopenhauer kao odgajatelj*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2003.
8. Pranjić, Marko, »Antipedagogija i suvremeni koncepti odgoja«, *Pedagoška istraživanja*, vol. 9, no. 1/2, 2012., str. 9-22
9. Resić, Idris, »Moć i granice odgoja«, <http://majkaidijete.ba/savjeti/pedagogija/item/2442-moc-i-grance-odgoja>, 2015. (posjećeno 11. svibnja 2019)
10. Sunajko, Goran, »Genij nasuprot talentu – umjetnost nasuprot estetici: bit Schopenhauerove estetike«, *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, vol. 11, no. 21, 2017. str. 61-74
11. Filozofija.org, »Arthur Schopenhauer (1788. – 1860.)«, https://www.filozofija.org/wp-content/uploads/Povijest_fil.org/suvremena_1_pdf/Schopenhauer-final.pdf, (posjećeno 26. travnja 2019.)